

Pécs-Baranya évszázadai 5.

Művelődés és társadalom Pécs-Baranyában

**Országos helyismereti
konferencia**

Online rendezvény

Élő közvetítés:

www.csgyk.hu • www.facebook.com/baralib

Időpont:

2021. május 20-21.

Szervezők:

Csorba Győző Könyvtár
MTA Pécsi Területi Bizottság
Pécs Története Alapítvány

2021. május 20. (csütörtök)

8.30 Köszöntő

KERESNYEI JÁNOS kuratóriumi elnök (Pécs Története Alapítvány)
MISZLER TAMÁS igazgató (Csorba Győző Könyvtár)

1. Birodalmak kötelékében

Moderátor: Miszler Tamás

9.00 MRÁV ZSOLT régész (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest)
A nagyharsányi késő római luxusvilla lakomaterme

9.20 LANG TÜNDE régész, PhD-hallgató (PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs)
Sopianae római fürdői

9.40 VÉGH FERENC történész, egyetemi adjunktus (PTE BTK TT Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék, Pécs)
A Zrínyi család birtokai a történeti Baranya megyében

10.00 BODA MIKLÓS irodalomtörténész, ny. könyvtáros, c. igazgató (Csorba Győző Könyvtár, Pécs)
Zrínyi Miklós 1651-ben megjelent verseskönyvének pécsi példányáról

10.20 Kérdések, vita

10.40 Kávészünet

2. Pécs újkori történetéből

Moderátor: Pilkhoffer Mónika

11.00 GÓZSY ZOLTÁN történész, egyetemi docens (PTE BTK TTI Újkortörténeti Tanszék), igazgató (MNL Baranya Megyei Levéltára)
Változások Pécs város igazgatásában az 1760-as évektől

11.20 RÉDEY-KERESZTÉNY JÁNOS irodalomtörténész, PhD-hallgató (ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)
Pécs és 18. századi latinul író költője, Agyich István

11.40 SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA történész, könyvtárvezető (Pécsi Egyházmegyei Könyvtár)
A hajdani kórházkápolna históriája. Jegyzetek a Jakováli Haszan pasa dzsámi történetének margójára

12.00 Kérdések, vita

12.20 Ebédészünet

3. A „boldog békeidők” mindennapjai Baranyában (I.)

Moderátor: Erdős Zoltán

13.00 MACHER TIVADAR lelkipásztor (Pécsi Baptista Gyülekezet)

A dél-dunántúli evangéliumi misszió néhány érdekes kérdése a 20. század elején

13.20 PAP DÁVID ZOLTÁN történész, osztályvezető (Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye, Pécs)

A pécsi katolikus újságírás hőskora: a Pécsi Közlöny

13.40 KOLLER INEZ ZSÓFIA egyetemi adjunktus (PTE BTK HFMI Művelődéstudományi Tanszék, Pécs)

Uralkodó eszmék – árulkodó jelek. Szellemtörténeti adalékok a Pécsi Naplóból

14.00 Kérdések, vita

14.20 Kávészünet

4. A „boldog békeidők” mindennapjai Baranyában (II.)

Moderátor: Erdős Zoltán

14.40 SZÉLPÁL LÍVIA KLÁRA történész, egyetemi adjunktus (PTE BTK Anglisztika Intézet)

Városi képrók a 19. század második felében:

módszertani megfontolások a város olvasataira ('reading the city')

15.00 PILKHOFFER MÓNIKA történész, egyetemi docens (PTE BTK TTI Modernkori Történeti Tanszék, Pécs)

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet pécsi tagsága a dualizmus korában

15.20 WÉBER ADRIENN történész, PhD-hallgató (PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs), kulturális menedzser (Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye, Pécs)

„Mert hát múzeumunk valójában csak akkor él, ha gyökerei a társadalomból táplálkoznak”.

A Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület megalakulása, működésének első tíz éve (1906-1916) és társadalmi beágyazottsága

15.40 Kérdések, vita

Tíz éves az EKF – Körtvélyesi László fotóművész kiállítása

Az Európa Kulturális Fővárosa program

hivatalos fotográfusának összeállítása

megtekinthető a könyvtár youtube-csatornáján: www.youtube.com/user/baralibmediatar

2021. május 21. (péntek)

5. Technika és gazdaság

Moderátor: Vonyó József

9.00 KISS MÁRTON PhD-hallgató (PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs), segédlevéltáros (MNL Baranya Megyei Levéltára, Pécs)

Egy pécsi földmérő család élete és munkássága. Skála Vencel és Csigó Lajos élete a 19-20. században

9.20 ZSINDELY BORBÁLA RÓZSA történész, PhD-hallgató (PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola)

Mit mesél a Molnárok Lapja a baranyai malomiparról?

9.40 KAPOSZI ZOLTÁN történész, intézetigazgató egyetemi tanár (PTE KTK Marketing és Turizmus Intézet, Pécs)

Nagybirtokok helyzete a Dráva két oldalán a Trianon körüli években

10.00 Kérdések, vita

10.20 Kávészünet

6. A forradalmak és az ellenforradalmi rendszer Baranyában

Moderátor: Kaposi Zoltán

10.40 GYÁNTI ISTVÁN levéltáros (MNL Baranya Megyei Levéltára, Pécs)

Baranya megyei adatok az 1919-es vörösteror történetéhez

11.00 NAGY IMRE GÁBOR főlevéltáros, igazgatóhelyettes (MNL Baranya Megyei Levéltára, Pécs)

Határőrizet Baranya megyében 1921 után

11.20 RAPOSA VIVIEN KITTI egyetemi hallgató (PTE BTK történelem mesterképzés)

A pécsi bajtársiak 1933/1934-es beiratkozási bojkottjának országos kontextusa

11.40 Kérdések, vita

12.00 Ebédészünet

7. Művelődéstörténet hossz- és keresztmetszetben

Moderátor: Erdős Zoltán

13.00 BALOGH JÁNOS néptáncpedagógus (PRK Alapfokú Művészeti Iskola, Pécs; Berze Nagy János Alapfokú Művészeti Iskola, Szentlőrinc)

A sajtó mint szimbolikus táncművészet

13.20 PÁSZTOR ANDREA történész, főmuzeológus (Janus Pannonius Múzeum Történeti Osztály, Pécs)
125 évad Bánk bán előadásai

13.40 SZOTÁK ATTILA helytörténész, újságíró (Ormánsági Tájegységi Értéktár, Vajszló), tisztviselő (Fővárosi Törvényszék, Budapest)
Trianon gyermekeinek hallgató múzsái. H. Várady Ilona zalátai nótaszerző

14.00 VÁMOS ESZTER doktorvárományos (PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs), szaktájékoztató (Eötvös Károly Megyei Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye, Veszprém)
A pécsi strandok erkölcei a két háború között

14.20 Kérdések, vita

14.40 Kávészünet

8. A Kádár-korszak történetéből

Moderátor: Pap Dávid Zoltán

15.00 ERDŐS ZOLTÁN történész, PhD-hallgató (ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest), helyismereti könyvtáros (Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye, Pécs)
Honismereti kalászatok: a Baranyai Művelődés

15.20 KULT LÁSZLÓ főlevéltáros (MNL Baranya Megyei Levéltára)
In memoriam Szigetvár 1966. Az 1566. évi ostrom negyedik centenáriuma

15.40 PUCZ PÉTER független újságíró (Pécs)
SZALÁNCZI KRISZTIÁN történész, független kutató (Pécs)
Hét évtizede a pécsi futballszínpadon – hetven éve alakult meg a Pécsi Dózsa

16.00 BÉRCESI RICHÁRD történész, történelem – hon- és népismeret szakos tanár, vezetőségi póttag (Pécsi Városszépítő és Városvédő Egyesület, Helytörténeti Szakosztály)
A Pécsi Bányavasutak története 1956 és 1971 között

16.20 SIPOS BALÁZS történész PhD-hallgató (PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola), kormánytisztviselő (Baranya Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztály)
Két általános rendezési terv között. Pécs város lakótelepeinek tervei 1955 és 1961 között

16.40 Kérdések, vita

17.00

Összegzés, a konferencia zárása

Összefoglalók

BALOGH JÁNOS

A sajtó mint szimbolikus táncter

Előadásomban azt kívánom bemutatni, hogy milyen jelentősége volt a sajtónak Pécs táncéletében a dualizmus korától a rendszerváltásig. Hogyan világított rá a bálók rangjára, a táncalkalmak rendezőinek kulturális életben betöltött szerepére, annak változásaira, a táncmesterek életrajzára, szövetségeire, vagy épp konfliktusaira. Hogyan közvetítette azokat a nemzeti, identitásformáló karaktereket, melyek mind térben, mind időben változva jelentős hatással voltak táncmestereinken keresztül Pécs táncéletére is.

BÉRCESI RICHÁRD

A Pécsi Bányavasutak története 1956 és 1971 között

Előadássorozatomban az egykor az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) beruházásaként létrehozott, a történelmi Magyarország első iparvasút-hálózatának, a Pécsi Bányavasutak történetének az 1956 és 1971 közötti időszakát mutatom be.

Elsősorban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen okok, és tényezők vezettek ahhoz, hogy a Pécsi Bányavasutak vonalhálózatának jelentős részét felszámolták, mely vasutakat szedték fel és miért váltak feleslegessé?

Milyen új szénzállítási technológiával kísérletezett a tulajdonos Mecseki Szénbányák a szabolcsi István-aknán? Valóban hatékonyabb, modernebb és megbízhatóbb volt ez a módszer a jól bevált, több mint egy évszázadig használt szabolcsfalusi vasút Béke-aknai, és György-aknai vonalainál? Szabad akaratából, kizárólag gazdasági érdekből hozta meg az erre vonatkozó döntését a cég, vagy komoly szerepe volt ebben a politikai nyomásnak is? A változtatás bevezetése után elégedett volt a vállalatvezetés az eredménnyel, vagy sem?

Mi lett a történelmi Magyarország első iparvasútjához, a pécsbányatelepi András-akna iparvágányhoz két pillérével is tartozó, egyedülálló közlekedés-, ipar-, és építészettörténelmi értékkel bíró bánomi „Háromhíd” sorsa?

Mi indokolta azt, hogy a vonalhálózatból egyedüliként a pécsbányatelepi Széchenyi akna-iparvágány nem került felszámolásra, hanem az „utolsó hírmondóként” továbbra is használatban maradt? Voltak elképzelések arra vonatkozóan, hogy Pécsbányatelep vonatkozásában is bevezetésre kerüljön az új módszer? Ha igen, miért nem valósult meg?

Mi történt a felszedésre került vonalak szerelvényeivel?

A vizsgált időszakban milyen szerkezeti átalakulásra került sor a pécsi bányavidéken? Milyen új üzemeket adtak át, és miért került sor ezzel párhuzamosan bányabezárásokra is? Ennek tükrében kizárólag fejlődésről beszélhetünk ebben az időszakban, vagy ki lehet jelenteni, hogy a pécsi kőszénbányászat felszámolásának folyamata valójában nem is az 1989-1990-es rendszerváltoztatáskor, hanem lényegében a Pécsi Bányavasutakhoz tartozó vonalak jelentős részének eltűnésével, már az 1960-as években elkezdődött?

BODA MIKLÓS

Zrínyi Miklós 1651-ben megjelent verseskönyvének pécsi példányáról

A 400 éve született költő és hadvezér verseskötetének (*Adriai tengernek Syrenaia*) kissé megviselt példánya eredetileg a Vácott 1714-ben megtelepedett piaristák tulajdonában volt, mint a benne látható ex libris tanúsítja. Az 1950-es évek első felében – az államosítást, illetve rendfeloszlatást követően – került a Pécsi Egyetemi Könyvtár birtokába, feltehetőleg a Népkönyvtári Központ útján. Előadásomban bemutatom a kötetet a benne található bejegyzésekkel, a sérülésekkel és a hiányokkal egyetemben, majd a 18. század első felében Vácott regnáló két Althann püspökkel foglalkozom. Családi kapcsolat fűzte össze őket a Zrínyiek földjén, Muraközben birtokos Althannokkal, egyikükről pedig feltételezhető, hogy a Pécsi Egyházmegye adminisztrátora volt az 1739-40-es püspökváltás (Cienfuegos és Berényi közti) időszakában.

ERDŐS ZOLTÁN

Honismereti kalászatok: a *Baranyai Művelődés*

A Baranya megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Bizottsága 1954-ben indította útjára az *Iskoláink – Nevelőink* című folyóiratot, mely később *Baranyai Népművelés, Művelődési Tájékoztató*, majd 1958-tól *Baranyai Művelődés* címmel jelent meg. A lap három és fél évtizeden keresztül meghatározó szereplője volt a megye oktatásügyi, közművelődési és honismereti diskurzusának.

Az előadás bemutatja a folyóirat könyvészeti sajátosságait, történetét, tematikájának, rovatszerkeztének és szakmai tartalmának alakulását, valamint a szerkesztői és szerzői kör összetételét. Ennek nyomán láthatóvá válik egyfelől a honismeret tudományrendszeri helye, intézményi beágyazottsága, és a rokon szakmákhoz való kapcsolódási pontjai. Másfelől annak nyomai is kitapinthatóvá válnak, hogy a megyei művelődési igazgatás – mint a kultúrpolitika helyi reprezentánsa – milyen szerepet tulajdonított és szánt a honismereti kutató- és gyűjtőmunkának.

A *Baranyai Művelődés* története lényegi mozzanatokkal járul hozzá ahhoz, hogy megértsük a honismeret mint diszciplína és mint gyakorlati tevékenység módszertani és szervezeti fejlődését.

GÓZSY ZOLTÁN

Pécs város igazgatása a 18. század második felében

Pécs város igazgatását, a magisztrátus személyi összetételét, célkitűzéseit valamint a lokális igazgatás működését, működtetését nagyban meghatározta a birtokoshoz fűződő viszonya. Ezt a kapcsolatot erőteljesen befolyásolták a szabad királyi városi rangért tett erőfeszítések. Klimó György püspök birtokossága viszonylagos nyugalomban, kooperatív módon indult 1751-ben, ám az évtized második felében már ellentéteket tapasztalhatunk, amelyek az 1760-as bíróválasztással kulminálódtak. A konfliktusokat egyaránt nyugvópontra kívánta juttatni az uralkodó, a kormányzervek, a vármegye, a püspök-birtokos és a város is. Pécs igazgatása, belső helyzete, valamint a birtokoshoz fűződő viszonyrendszere két eljárásban került rendezésre: 1761-ben egy uralkodói rendelet (*Regulativum Instrumentum, seu Urbarium*), majd 1763-ban egy királyi küldöttség révén. Az előadás ezt a két jogi aktust, illetve ezek előzményeit és következményeit (a bizottság által bemutatott és bevezetett restaurációs eljárás – kisebb változásokkal – egészen 1780-ig megmaradt) kívánja bemutatni, középpontba állítva Győry Ferenc királyi biztos pécsi látogatását.

GYÁNTI ISTVÁN

Baranya megyei adatok az 1919-es vörösteror történetéhez

A Tanácsköztársaság Baranya megyei történetének egyik legfontosabb sajátossága a megye szerb megszállás következtében történt kettéosztottsága. Az 1918. november 13-án Belgrádban megkötött katonai konvenció alapján Baranya vármegye nagyobb, mintegy négyötöd része szerb megszállás alá került. Az 1919. március 21-én kikiáltott Magyarországi Tanácsköztársaság fennhatósága alatt álló megyerészen mintegy 50 ezer ember élt, a megyei közigazgatás élén a sásdi direktórium állt. A meg nem szállt megyerészen sehol sem alakult ki szervezett mozgalom a tanács hatalom megdöntésére, és egyéni fellépésekre sem került sor, de a proletárdiktatúra helyi képviselői is tartózkodtak az atrocitásoktól. Ugyanakkor a demarkációs vonal őrzésére nagy létszámú vörös katonaság állomásozott a megyében. A lakossággal szemben elkövetett atrocitások zöme az ő számlájukra írható.

Vary Albert budapesti főügyész 1922-ben jelentette meg adatgyűjteményét *A vörös uralom áldozatai Magyarországon* címen. A szerző közel hatszáz áldozatot sorol fel, adatai azonban sokszor igencsak kétségesek, máig vita tárgyát képezik. Az összeállításban mindenesetre csak egy Baranya megyei áldozat, pontosabban a megye területén elkövetett gyilkosság szerepel.

Az adatok pontosításához Baranya vármegye alispánjának iratai nyújthatnak segítséget. 1919 őszén a belügyminisztérium utasítására sor került a „proletárdiktatúra idején elkövetett bűncselekmények” összeírására. A hegyháti és a pécsváradi járás, amelyeket érintett Baranyában a Tanácsköztársaság fennhatósága, az alispán utasítására elkészítették jelentéseiket. Ez utóbbi dokumentumok, valamint a halotti anyakönyvek bejegyzései segítségével bővíthetjük ismereteinket az 1919-es vörösteror Baranya megyei áldozatairól.

KAPOSI ZOLTÁN

Nagybirtokok helyzete a Dráva két oldalán a Trianon körüli években

Az előadásban azt vizsgáljuk, hogy egy dominánsan nagybirtokos vidéken, vagyis a Dráva menti területeken az első világháború vége felé, illetve az azt követő néhány évben milyen gazdasági változások következtek be az uradalmak működésében. Vizsgálatunkba 21 uradalmat vontunk be. Megfigyelhető, hogy a külső hatások igen erőteljesek voltak, s néhány év alatt is jelentősen megváltoztatták a térség uradalmainak helyzetét. A nagy háború utolsó éveiben főleg a munkaerőhiány miatt jelentős visszaesés következett be. A belgrádi katonai konvenció után a Dráva szlavóniai oldalán fekvő uradalmakat a délszlávok megszállták, s többnyire szabad rablást folytattak, a tulajdonosoknak sokszor menekülniük kellett. A Dráván inneni birtokokra a 33 hónapig tartó szerb megszállás hozott nagy csapást: az állatállományt elhajtották, a gépeket s más mozdíthatókat elvitték, a készleteket felélték, a kastélyokat kirabolták. Az 1920. évi trianoni békeszerződéssel hatalmas birtokok kerültek a délszláv királysághoz. A megmaradt magyarországi területeken a Nagyatádi-földreform és a vagyonváltás-törvény miatt csökkent az uradalmak területe. 1921 után, az addigi hatások miatt csak elhúzódó, lassú rekonstrukcióra lehetett számítani, amit a világgazdasági agrártúltermelés miatti alacsony agrárárak is nagyban akadályoztak.

KISS MÁRTON

**Egy pécsi földmérő család élete és munkássága.
Skála Vencel és Csigó Lajos élete a 19-20. században**

A Habsburg Birodalom magyar területein a földmérési munkálatok a 19. század második felében indultak meg igazán. A kezdeti időszakban birodalmi alapokon működő rendszer az évek során fokozatosan „nemzetivé” vált, így egyre több magyar jelenhetett meg a berkein belül. A szakigazgatási szervek ilyen módon történő fejlődéséről már korábban is írt a szakirodalom, a földmérők szegmense eddig viszonylag kevés nyilvánossággal bírt. E folyamat bemutatására kitűnő példa a Pécsen tevékenykedő Skála Vencel és unokája Csigó Lajos, akiknek segítségével végig követhetjük az átalakulási folyamatot.

Skála Vencel cseh területen született az 1820-as években, ahonnan a birodalmi adminisztrációba került földmérőként. Munkássága során szinte az egész Habsburg Birodalmat bejárta, Pécsre először 1865-ben jutott el. Itt kötött házasságot, majd ezután újabb „vándorútra” indult, mígnem 1877-ben visszatérhetett feleségéhez és családjához. Két évvel később pécsi helyszínelési felügyelőség vezetésével bízták meg, amit 1893-ig látott el. Nyugdíjazása után komoly politikai szerepeket töltött be a településen, több egyesület és politikai csoport tagjává választotta.

Az ő unokája volt Csigó Lajos (1886-1930), aki katonai érdemei mellett szerepet vállalt az első világháború után újjászerveződő 11. számú földmérési felügyelőség kialakításában. Felmenőjéhez hasonlóan nem csak a szakmai életben szerzett sikereket, hanem a helyi politikai életben is befolyással bírt vitézi kinevezésével. Halálával egy valódi pécsi földmérő család vesztette el kapcsolatát a szakmával, emlékéiről eddig csak a szakma képviselői emlékeztek meg.

Előadásomban a földmérési szervezetének birodalmi és magyar kereteinek kialakítását és azok működését kívánom bemutatni, illetve az állami tisztségviselők polgári életre való áttérésének lehetőségeit. Mind Skála, mind Csigó képes volt arra, hogy ne csak a munkájában, hanem a város politikai életében is sikereket érjen el. Emlékük és történetük feltárása nem csak a család, hanem Pécs városa számára is kiemelkedő fontossággal bír, amivel közelebb kerülhetünk múltunk megértéséhez.

KOLLER INEZ ZSÓFIA

**Uralkodó eszmék – árulkodó jelek.
Szellemtörténeti adalékok a *Pécsi Naplóból***

Az első világháború előestéjéről, a *Pécsi Napló* 1914 első félévének lapszámai alapján igyekszem egy kis szellemtörténeti adalékkal szolgálni az első világháborút megelőző magyarság- és nemzetiségképről, történelemképről, melyek gyökeres változáson mentek keresztül a háború hatására a későbbi években. A rossz előjelekkel terhelt, baljóslatú első félév némileg előrevetíti a közeledő világkatasztrófát, ám a közgondolkodásban évtizedek alatt rögzült magyar nemzetkarakterisztikai elemek, a nemzetiségek tipikus beállítái az uralkodó organikus perfekcionizmus a történelemszemléletben, mind kiolvashatók a napilap publicisztikáiból. Ráadásul egy olyan városban igen szembetűnő ez, ahol jelentős arányban éltek németek, délszlávok, zsidók. A lap cikkeinek nyelvezete sokkal irodalmibb, kicsit talán dagályosabb, mint a ma szokásos, s kiemelhetők belőlük olyan szavak, kifejezések (például a „modern”, a „polgár”, a „nemzet” és a „nemzetiség”), melyek szemantikai elemzéséből számos izgalmas jelentésárnyalat mutatható ki.

Tanulmányom célkitűzése, hogy az első világháborút közvetlenül megelőző időszakból bemutassak egy példát, amelyek alapján bizonyosan látható, a nemzetiségek számos jelét mutatták annak, hogy nem elégedettek nyelvi, kulturális, politikai lehetőségeikkel, azok körét egyre szűkösebbnek, a többségi kultúra nyomását egyre fojtogatóbbnak érezték, ezt azonban a többségi magyarság nem érzékel-

te. De miért is nem érzékelték? Hogyan lehetséges az, hogy e meghatározó társadalmi jelenségek jelentőségét nem ismerték fel? Úgy vélem, az okok a korra jellemző közgondolkodás sémáiban keresendők, melyek nem engedték realitásként felismerni a veszély jeleit.

KULT LÁSZLÓ

In memoriam Szigetvár 1966.

Az 1566. évi ostrom negyedik centenáriuma

A Szigetváron tartott Zrínyi Emlékünnepségek története a reformkorig nyúlik vissza. Először 1826-ban, a mohácsi csata 300. évfordulóján vetette fel a kérdést a nemzet előtt Kölcsey Ferenc, hogy Szigetvár hős védőinek is megemlékezéseket kellene tartani. Ennek hatására 1833-ban Gécsy Konrád plébános és Mérey József járási főszolgabíró kezdeményezésére rendezték meg az első Zrínyi-ünnepséget, amely attól kezdve – kisebb megszakításokkal – minden évben megrendezésre kerül, és napjainkban virágkorát éli.

Szigetvár modernkori történetében kiemelkedik az 1966-os esztendő. A város méltóképpen emlékezett meg Zrínyi Miklósról és a vár 1566. évi ostroma során elesett hős védőkről. Az évforduló idejére befejeződött a város és a vár jószerével teljes felújítása és korszerűsítése. A negyedik centenárium ünnepségei és Szigetvár várossá fejlődése szorososan összefonódnak. 1959-1960 fordulóján az MSZMP Központi Bizottsága napirendre tűzte a település nagyobb szabású rendezésének és fejlesztésének tervét. Az általános rendezési terv – amelynek végleges változatát 1963-ban hagyta jóvá a párt járási bizottsága, és amely kimondta, hogy Szigetvár Baranya megye egyik kistérségének központja – összesen öt pontban határozta meg elképzeléseit, és alapvető célkitűzése volt a „városi jelleg” kialakítása, így elsősorban a közműhálózat teljes kiépítése, a többszintes házak építése, illetve a település előnyösebb közlekedési pozíciójának megvalósítása volt. Ez a nagy építkezések korszaka. Mindezek mellett a negyedik centenárium ünnepi sorozatába illeszkedik Kádár János 1966. május 19-i látogatása Szigetváron, illetve Kállai Gyula miniszterelnök (a Minisztertanács elnöke) jelenléte a szeptemberi kétnapos megemlékezésen. Az eseményeket mintegy megkoronázva a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1966. október 1-én Szigetvárt járási jogú várossá nyilvánította.

LANG TÜNDE

Sopianaer római fürdői

Az előadásomban a római kori Pécs (Sopianaer) fürdőit mutatom be.

A római fürdők nem csak tisztálkodási célokat szolgáltak, hanem a társasági élet színterei is voltak. A Római Birodalomban a fürdőket köz-, katonai és magáncélokra is használták. A fürdők népszerűségéről számos antik forrásban olvashatunk, építészeti ismertetőt Vitruviustól kapunk. A helyiségek elhelyezkedése alapján a következő típusokba soroljuk: soros, gyűrűs, kettős soros, egyes helyiségek, például a caldarium megduplázása, szimmetrikusan elágazó gyűrűs típus, kis császári fürdő, nagy császári fürdő.

A fürdőzés szokása és a fürdők építése a romanizáció terjedésével meghonosodott az összes tartományban, így Pannoniában is. Itteni gyógyfürdőink közül számosat ismertek és hasznosítottak a római korban. A fürdők rendelkeztek apodyteriummal, vagyis öltözővel, frigidariummal, hideg vizes helyiséggel, tepidariummal, fűtött helyiséggel és caldariummal, azaz melegvizes helyiséggel. A nagyobb fürdőkre a therma, a kisebbekre a balneum szót használták.

Sopianae területén számos fürdő épült. A Teréz utcában került elő egy késő római akóház és fürdője, a Jókai utca keleti oldalán szintén feltártak egy római házat, amelyhez fürdő tartozott. Itt megtalálták az apodyteriumot, a frigidariumot, a tepidariumot és a caldariumot.

Sopianae mellett Baranya megye területéről is ismertek római fürdők, elsősorban magánfürdők, melyek a vidéki villagazdaságok területén találhatóak. Ilyen fürdő került elő Bakonya–Csucsá dűlőben, Cserdi–Horgas dűlőben, Nagyharsány–Kopáralja-dűlőben, Kővágószőlősen és Szederkény–Mühlteile területén.

MACHER TIVADAR

A dél-dunántúli evangéliumi misszió néhány érdekes kérdése a 20. század elején

A Ráczkozári (Egyházaskozári) Baptista Gyülekezet német nyelvű anyakönyve kalandos utat járt be. Első bejegyzése 1923-ban keletkezett, és nyomon követhető benne a ráczkozári és szomszédos falvak baptista missziója. Lehmann János prédikátor aztán a kitelepítés során magával vitte Németországba, majd az Egyesült Államokba. Onnan került vissza a családtól Theo Kübler közvetítésével a Magyarországi Baptista Egyház Országos Levéltára Pécsi Fiókjának tulajdonába. Azonban nem a könyv viszonytagos utazása a legérdekesebb, hanem az, hogy szerepel benne egy név, melyet nem tudtam sehová sem elhelyezni. Lévén magam is apai ágon egyházaskozári származású, a nevek nagyon ismerősök csengtek. Egyháztörténelmi tanulmányaim, valamint családi és gyülekezeti emlékezések kapcsán az anyakönyvben említett benerítő lelkipásztorok sem voltak idegenek számomra, egyet kivéve: Kolle Viktor. Ki ez az ember, aki már 1914-ben baptizált Bikalon, amikor a Laub-féle közösség még nem alkalmazta a hitvalló keresztséget, Tékesen pedig akkor, amikor még nem is volt ott evangéliumi közösség?

Néhány érdekes döntés is született abban az időben, melyeket most, ilyen távlatból nehéz megfejteni. Miért lett metodista a kaposzsekcsői evangélikus közösség, mely vélhetően egy különös személyiség, Reichert Gyula akkor evangélikus, majd később metodista és baptista lelkész munkássága nyomán jött létre? Miért lett baptista a ráczkozári evangélikus közösség (ekléziola) nagyobbik része? Miért lett szabadkeresztyén a hegyhát első bibliás mozgalma, a bikali közösség? Mi köze mindehhez a Brit és külföldi bibliatársulatnak? No meg kik azok a kolportőrök?

E témákról szeretnék személyes, és mások számára nehezen hozzáférhető források alapján néhány gondolatot felvetni. Nem titkolt célom az, hogy kedvet csináljak az egyháztörténelmi munkákban is nagyon kevés figyelmet kapó dél-dunántúli evangéliumi mozgolódások kutatásához, valamint ösztönözsem a meglevő kezdemények felekezeteken túli összehangolását.

MRÁV ZSOLT

A nagyharsányi késő római luxusvilla lakomaterme

A tervezett előadás a nagyharsányi késő római luxusvilla 2016-ban újraindult régészeti kutatásának legfontosabb eredményeit összegzi. A 2016-2019. évi feltárások a villa lakomatermére fókuszáltak. Az előkerült mozaikok, építészeti tagozatok és luxusüveg-töredékek lehetővé teszik számunkra, hogy elképzeljük, milyen körülmények között fogadta vendégeit a villa tulajdonosa és hogyan fejezte ki vagyonát, műveltségét és hatalmát. A mozaikok ábrázolásai lehetővé teszik azt is, hogy a mozaikok megrendelőjének, s egyben a villa tulajdonosának személyét azonosítsuk Valerius Dalmatius szenátorral, akit egy Beremenden előkerült bronztábla dicsőítő feliratából ismerünk.

NAGY IMRE GÁBOR

Határőrizet Baranya megyében 1921 után

A szerb megszállás alóli felszabadulás, 1921. augusztus 22-26-a után a trianoni békeszerződés értelmében Baranya megye véglegesen határmegyévé vált. A határforgalom ellenőrzése a magyar államrendőrségre hárult, a tényleges határvédelmet pedig a csendőrségre, majd a vámőrség végezte. Az 1921. augusztus 13-i 69543/1921. VI. a. számú belügyminiszteri körrendelet ideiglenes határátlépő állomásokon működő rendőri kirendeltségeket állított fel a Somogy megyei Baracson és a Baranya megyei Sellyén, Siklóson, Villányon (később Magyarbólyon) és Mohácson. Majd szeptember 26-án kezdte meg működését a Somogy megyei vízvári és a Baranya megyei vajszlói határőrizeti kirendeltség. A határvédelem problémáival foglalkozik az előadás.

PAP DÁVID ZOLTÁN

A pécsi katolikus újságírás hőskora: a *Pécsi Közlöny*

Magyarországon 1848-tól kezdve a katolikus egyház és a sajtó viszonya sohasem volt békésnek mondható. A felsőpapság a közéleti változásokra késve és elégtelenül reagált. Volt ugyan magas színvonalú folyóirata, voltak politikai napilapjai, de összességében elmondható, hogy sem olvasói létszámban, sem tartalomban nem tudtak a világi sajtótermékekkel versenyezni. Ennek okát abban kereshetjük, hogy ezek az újságok elsősorban belső használatra, a papi rétegnek készültek. Emellett úgy tűnik, hogy 1890 előtt a hazai egyházi társadalom nagyrészt elutasító volt az újságírással és a sajtóval szemben, melyet az ateizmus legfőbb eszközének tekintett. XIII. Leó pápa volt az első egyházfő a katolikus egyház újkori történetében, aki felismerte, hogy a sajtó hatalmas fenyegetés, ugyanakkor hasznos eszköz is lehet az egyház kezében. Erre reagálva Bubits Zsigmond kassai püspök 1893 februárjában keletkezett memoranduma két orgánum beindítását tartotta szükségesnek: egy francia nyelvű folyóiratot a nemzetközi kapcsolattartás, és egy napilapot a hazai katolikus társadalom megszólítására. Ennek érdekében elengedhetetlennek látta a főpapok anyagi segítségét a kezdeti időkben. Ezután a püspöki székhelyeken lapalapítási hullám indult meg, jobbára hetilapok formájában. Ebbe a folyamatba illeszkedik bele a *Pécsi Közlöny* megszületése is. A Pécsi Egyházmegyében az 1860-as években ugyan már volt egy katolikus jellegű újság, de az egy oktatási szakfolyóirat volt, mely 1861 és 1870. május 31. között *Népnevelők Kalauza*, *Kalauz a Nevelés és Oktatás terén*, és *Kalauz* címek alatt jelent meg. 1870 és 1893 között nincs nyoma katolikus orgánumnak Pécsen. A *Pécsi Közlöny* megteremtésében jelentős szerepet játszottak Dulánszky Nándor és Hetey Sámuel pécsi püspökök, valamint Rézbányai János pécsi paptanár.

PÁSZTOR ANDREA

125 évad Bánk bán előadásai

A Pécsi Nemzeti Színház idén ünnepli megnyitásának 125 éves évfordulóját. Ez alkalmából egy kisebb kiállítás látható az épület előterében, amely a színház és közönsége kapcsolatára az itt előadott Bánk bán előadások példáján világít rá. 1881-ben a város Színügyi Bizottsága úgy döntött, hogy ha felépül az új színház, az a „nemzeti” jelzőt viseli majd a nevében. A nemzeti identitás és a társadalmi haladás dilemmái adják a reformkorban született mű háttérét, így Katona József drámája vagy Erkel Ferenc operája gyakran került színpadra az ország, a város, vagy éppen a színház történetének fordulópontjainál. Mi tette egyedivé az egyes előadásokat, és mi adott nekik aktualitást? Milyen volt az előadások sajtóvisszhangja, és hogyan nyilatkoztak róluk az alkotók vagy a nézők?

Az előadás felfogható az évfordulós kiállítás virtuális tárlatvezetéseként is, melyben felhasználtuk a közgyűjteményekben és a Pécsi Nemzeti Színházban őrzött plakátokat, jelmezeket, díszletterveket.

PILKHOFFER MÓNIKA

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet pécsi tagsága a dualizmus korában

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1867-ben alakult Magyar Mérnök-Egyesület néven, majd az építészek kiválásának fenyegetésére 1872-ben vette fel a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet nevet, és ezen a néven 1944-ig működött. Az előadás az egyesület dualizmus kori történetének pécsi vonatkozásait mutatja be. A tagnévsor különböző időmetszetekbeli vizsgálatával (1867, 1880, 1902, 1914) kísérletet teszünk az egyesület pécsi tagságának bemutatására, a létszámbeli változások tendenciáinak elemzésére. A pécsi témájú egyesületi előadások, pécsi tervpályázatok említése mellett részletesen bemutatjuk az egyesület két pécsi kirándulásának (1889, 1907) programját és visszahangját, illetve azt, hogy a pécsi mérnökök asztaltársaságából miért nem alakult meg a korszakban a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet pécsi osztálya.

RAPOSA VIVIEN KITTI

A pécsi bajtársiak 1933/1934-es beiratkozási bojkottjának országos kontextusa

Előadásomban a Turul Bajtársi Szövetség és a Foederatio Americana pécsi szervezetei által meghirdetett beiratkozási sztrájk megvalósulásának, lebonyolításának menetét ismertetem. A bajtársiak antiszemita tartalmú követeléseik érvényesítése – köztük a numerus clausus szigorúbb betartása – érdekében a félév zavartalan megkezdését és a tanulmányok szabad folytatását akadályozó mozgalomba kezdtek, melyet az 1933/1934-es tanév második szemeszterére hirdettek meg. A pécsi megmozdulások megértéséhez elengedhetetlennek tartom a bojkott országos kontextusának, illetve a párhuzamos események feltárását.

Ahhoz ugyanis, hogy teljes képet kapjunk a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen történt akciók mi-benlétéről, egy tágabb keretben is el kell tudnunk helyezni a bojkottot. Az összefüggések országos viszonylatban történő kibontása azért is lehetséges és szükséges, mert az 1933/1934-es beiratkozási sztrájk nem korlátozódott pusztán Pécsre, mind a budapesti, mind pedig a vidéki – szegedi és debreceni – egyetemek szolidaritást mutattak a mozgalom célkitűzéseivel és a követeléseikért harcoló bajtársi tagokkal, így csatlakoztak a megmozduláshoz.

Az előadásomban bemutatom a budapesti és a vidéki egyetemek bojkottjai közti különbségeket, hasonlóságokat, illetve a radikalizálódásuk mértékét. További lényeges összefüggések bontakoznak ki az egyetemisták által használt érdekérvényesítési eszközök, az egyes incidensek lefolyásának íve, továbbá a központi vezetőség és a bajtársi tagok álláspontja közötti eltávolodás kapcsán.

A téma feltárása során országos és helyi sajtóforrásokra (*Pécsi Napló*, *Pesti Hírlap*, *Magyar Jövő*, *Esti Kurír*, *Népszava* stb.), illetve a Pécssett zajló események tekintetében a pécsi Egyetemi Levéltár iratanyagára támaszkodom. E források – többek között – azt is lehetővé teszik, hogy feltérképezzem a kormányzat és az egyetem vezetőségének hozzáállását a meghirdetett sztrájkhoz.

Pécs és 18. századi latinul író költője, Agyich István

A Klimó Könyvtár, a hajdani püspöki könyvtár kéziratárában maradtak fenn a Szerémségben született Agyich István (1730–1789) latin nyelvű alkalmi költeményei. Agyich már 1759-től jelen volt a püspökség életében, Klimó György püspök figyelt fel a tehetséges fiatalemberre, ám csak tizenhat évvel később, 1776-ban kapta meg kanonoki kinevezését. 1762-ben viszont megírja első költeményét, amelyben Balassa Ferenc gróftól köszönti Szerém vármegye ispánjaként és egészen haláláig, 1788-ig termékeny költő maradt. Több Pécsről szóló vagy a korabeli Pécsről, a püspöki székhely életét is megelevenítő alkotása maradt ránk. Ilyen például a Szemenics Ferenchez, kanonoktársához szóló gúnyolódó hangvételű költeménye, aki a tiszteletbeli kanonoki cím mellett a püspök titkára lett, s Agyich-csal ellentétben még előbb, 1766-ban kanonoki stallumot is kapott. E költeményben a város látképe, azon belül a püspöki palota is megelevenedik. Esterházy László Pál pécsi megyéspüspöki kinevezésére bukolikus költeményt írt, melyben a baranyai tájba helyeződik a vergiliuszi bukolika pásztori költészete. E pásztori versét egyes források szerint a szeminárium papnövendékei elő is adták. Széchényi Ferenchez mint pécsi kerületi biztoshoz szól egyik utolsó műve, amely a város 1686-os töröktől való visszafoglalásának századik évfordulójára született. Pécsi szempontból e műve talán a legérdekesebb, abban ugyanis Agyich allegorikus-mitologikus elbeszélői eszközök és antik toposzok segítségével a város és lakossága pusztulását, majd újjászerveződését adja elő, s mindeközben költészetszemléletéről is vall. Előadásomban a Szlavóniáról és szülőhelyéről is sokat éneklő költő költészetének pécsi vonatkozásait szeretném bemutatni.

SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA

A hajdani kórházkápolna története.

Jegyzetek a Jakováli Haszan pasa dzsámi történetének margójára

Pécs számos törökkori emléke – Gázi Kászim pasa dzsámija, Jakováli Haszan pasa dzsámija minarettel, Memi pasa fürdője, Idrisz baba türbéje stb. – tekinthető meg ma is épen. Ezek az épületek a városkép meghatározó színtestjei: legszebb műemlékei közé sorolhatók. Fennmaradásukat át- és beépítésük, valamint funkcióváltásaik szavatolták.

Előadásunkban az 1630 körül épített Jakováli Haszan pasa dzsámi-minaretegyüttes csaknem 240 éves kórházkápolnakénti működésének történetét mutatjuk be. Az épület 1714-től 1950-ig a Szent Ferenc rendi plébániához tartozó kórházkápolnaként funkcionált. 1855-től a kórházi betegápolást átvevő Szent Vince leányai, irgalmas apácák használták egészen 1950 őszéig, amikor rendjüket feloszlatták, a nővéreket pedig elhurcolták. A csaknem két és fél évszázad katolikus időszakának története számos egyházművészeti/műemléki jellegű átalakítást–változást, egyedi rítusokat, továbbá számos, kevésbé ismert helytörténeti érdekességet is tartogat.

Az Országos Műemléki Felügyelőség 1956-ban megadott engedélye alapján 1957 és 1968 között végezte el a dzsámi műemléki feltárását, valamint az eredeti török műemlék helyreállítását Gerő Győző régész és Ferenczy Károly műépítész.

Furcsa csavar a történet menetében, hogy hosszabb ideig volt az épület keresztény-katolikus kápolna funkcióban, mint az eredeti török mecsetként, mégis kevesen tudnak kórházkápolnai korszakáról.

SIPOS BALÁZS

Két általános rendezési terv között.

Pécs város lakótelepeinek tervei 1955 és 1961 között

A szocialista korszakban megalkotott területfejlesztési koncepciók nagy hatással voltak az ország urbanizációjára. Ezen elképzelések nyomán előbb általános rendezési terveket, majd ezekből az egyes városrészeket érintő programokat alkottak meg. Ezek a javaslatok hosszú távon determinálták településeink fejlesztési irányát, így hazánk legnagyobb dél-dunántúli városának fejlődését is.

Pécs kiemelt jelentőségű volt a szénbányászat tekintetében, de jelentős ipari létesítményekkel is rendelkezett. Ennek köszönhetően Péccsel, mint kiemelt régiós központtal számoltak már 1950-es évektől kezdődően. 1951-ben el is készítették a város első szocialista általános rendezési tervét, amely a település keleti felét jelölte ki a lakásépítkezések helyszínéül. Ennek megfelelően az 1949 óta épülő Meszesi lakótelep prioritást élvezett, azonban az uránérc lelőhelyek 1953-as felfedezése alapjaiban írta át az 1951-ben megalkotott tervet. Épp ez utóbbi beruházás mutatta meg mennyire korszerűtlenné vált már pár év után a tervezet, amelynek felülvizsgálatát már 1955-ben kezdeményezték. Ennek elkészültéig (1961) a tervezők számos részletes rendezési tervet alkottak meg a város különböző részére. Így született meg az Uránváros, a Déli városrész és a Diós dűlő területfejlesztési terve.

Előadásomban a városépítés e rövid, de annál fontosabb időszakának terveit szeretném röviden bemutatni. Ezen kívül szeretnék kitérni arra, hogy ezek a tervek miben tértek el a korábbi időszak rendezési terveitől és milyen hatással voltak a lakásépítkezésekre és a város jövőbeli térbeli fejlődésére.

SZALÁNCZI KRISZTIÁN, PUCZ PÉTER

Hét évtizede a pécsi futballszínpadon – hetven éve alakult meg a Pécsi Dózsa

A pécsi labdarúgás történetének legeredményesebb sportegyesülete a Pécsi Dózsa, illetve félig-meddig jogutódja, a Pécsi Munkás SC, majd a Pécsi Mecsek FC. A legelső formáció 1950. augusztus 22-én alakult meg. Ennek a szervezetnek a kalandos történetét dolgozza fel az előadás. Mert a hetven szezomba hihetetlen dolgok sűrűsödtek bele, ami szinte példátlan magyar labdarúgásban. Megdöbbentő, milyen mélységig hatolt bele a politika a csapat mindenkori életébe. De itt senki se csupán az első szakaszra gondoljon, végig, napjainkig ott gyülekeztek a politikusok a klubházban, a díszpályában.

A különböző időszakokban volt névváltozás, teljes átalakítás, gazdasági társaságváltás, indulási jogvásárlás, negyedik osztályba zuhanás pénzügyi döntés alapján, a Magyar Labdarúgó-szövetség (MLSZ) szankciója okán. Még valódi „futballtemetést” is rendezett a pálya közepén az egyik akkori tulajdonos, 2015-ben. A teátrális megmozdulásoktól sem mentes események érdekes sporttükört tartanak az érdeklődők elé.

Nem tudni, hány élete van a PMFC-nek, de hétnél több, az bizonyos, mert annyit már „elhasznál”.

SZÉLPÁL LÍVIA KLÁRA

Városi képírók a 19. század második felében:

módszertani megfontolások a város olvasataira ('reading the city')

A képírás (fotográfia), mint alkotói tevékenység, megélhetési forma és haszonszerzési lehetőség egyre meghatározóbbá vált a 19. század második felében a magyar városi élet normáinak fejlődésében,

valamint modernizációjában. A magyar városok történetében fontos helyet kap a helyi fotográfia története, amely több szempontból is meghatározó. Iparágként jelen van a város életében, a fotográfus működésével, városi polgárként hozzájárul a városkép kialakításához, melyről a helyi sajtó is gyakran tudósít. Közösségépítő szereppel is bír, műhelye fontos kapcsolódási pont, nyilvános tér a városi lakosok életében, társalgásában. Ugyanakkor a képírás művészet is, mely művek forrásként szolgálnak a helytörténet kutatásban. Gyakran a legújabb technikai eszközöket, fejlesztéseket használja, amellyel a város fejlődését is támogatja. Előadásomban a város olvasatainak (*'reading the city'*) módszertani megfontolásait vizsgálom, két egyedi és átlagtól eltérő képíró polgár személyes történetét használva referenciapontként, akiknek szerepe volt a korabeli Pécs, Szeged és Debrecen kulturális arculatának meghatározásában és eltérő mentalitásukkal, szellemi vagyonukkal bizonyos szempontból áthágták a korabeli társadalom normáit.

Az előadásom egyik fókuszja Gondy Károly (1836-1912) debreceni képíró, aki *„német ruhában jár, a pesti divatnak megfelelően”*, és aki munkásságával és képeivel helytörténetet ír. Gondy, a fényképész szemével látja a 19. századi Debrecen, s a fényképész objektívében a városlakók – képeinek szereplői – pillanatai tükröződnek vissza. Idegenként, német származásúként került Debrecenbe Pestről, ahol egy fényirdát nyitott a Teleki utca 5. szám alatt, amely a legmodernebb technikai eszközökkel dolgozott, és amely színvonal a versenytársai fölé emelte. Gondy mindent megtett, hogy az általa „szellemi arisztokráciának” nevezett osztályhoz tartozzon, debreceni polgár lehessen.

A prezentációm másik szereplője Knezevich György, aki 1859 és 1860 között Szegeden állított fel műtermet, majd Pestről 1861-ben Pécsre érkezett és 1865-ban Eszékre távozott. Műtermét először az Apáczta utcában, majd a Megye utca 11-ben állította fel. Knezevich a *Pécsi Lapok* tudósítása szerint már nemcsak arcképek, vagy csoportképek készítésével foglalkozott, hanem városképet ábrázoló fényképeket is készített.

Az előadásom e része, a város olvasatainak (*'reading the city'*) módszertani megfontolásaira támaszkodva, összehasonlító módon vizsgálja Gondy és Knezevich képírói munkásságát, esetleges későbbi szellemi hatását a városképre, a város reprezentációjára.

SZOTÁK ATTILA

Trianon gyermekeinek hallgató múzsaí.

H. Várady Ilona zalátai nótaszerző

A múlt század elején született művészek szakmai életútjában törést jelentett a második világháború, különösen akkor, ha nemzeti érzelműek voltak. Az új rend kitaszította, száműzte őket, elég volt ehhez az, ha ragaszkodtak vallásukhoz, nézeteikhez, illetve az új rendszer irredentának, reakciónak tekintette őket.

H. Várady Ilona a baranyai Zalátára az 1920-as évek végén került férjének lelkipásztori kinevezése révén. Évtizedes munkássága (tanítói és közösségépítő tevékenysége) során egész generációk kerültek ki keze alól.

Várady Ilona a harmincas években lépett a zeneszerzés rögzös útjára. Az országos hírnevet számára az Országos Dankó Pista Társaság nótaversenyének első díja hozta meg 1942-ben. Ünnepezt szerző volt ezután, a rádió sugározta szerzeményeit. Közel hétszázötven nóta fűződik a nevéhez, melyek közül mára alig tucatnyi ismert. Elfeledkeztek róla, pedig egykoron a legkiválóbb szövegírók keresték a kegyeit megzenésítés végett. Több mint száznegyven szerzőtársa volt, a legismertebbek közül Murgács Kálmán neve lehet ismerős, akivel közösen negyvenen felüli nótát írtak.

Várady Ilona karrierjét derékba törte az új háború, pedig a zenei élet jelen képviselői biztatták, pártfogolták. A világegés utáni teendők (tanított, illetve tanfelügyelő volt) miatt új szerzemények nem

születtek, csak a hatvanas években készültek új partitúrák. A régi számait a rádió már nem játszotta, megbélyegzett lett (Murgácsot ugyanekkor az Alföldre telepítették ki).

Az áttörésre sokat kellett várni. A pécsi rádió riporterei, illetve a megyei lap újságírói egyszer csak újra felfedezték. Interjúkat közöltek vele, szerzeményeit beénekeltek a rádióba. A pécsi kapcsolat nevét újra behozta a köztudatba, még ha csak helyi szinten is. Élete utolsó évtizedeire emlékiratait, visszaemlékezéseit, nótáinak kéziratát rendezte össze. Háza (a zaláti paplak) múzeumként nézett ki: saját tárgyi emlékein túl ismert volt népművészeti gyűjteményéről. Álma megvalósulását, hogy otthonából hivatalosan is legyen múzeum, már nem érthette meg.

A hungarikumok között megtalálhatjuk a magyar nótát. H. Várady Ilona munkássága, nótái újbóli felfedezésre várnak. Helytörténeti kutatásaim egyik fókuszja ennek az életműnek feltárása, szerzeményeinek megismertetése és újbóli megmérettetése. A pécsi rádió (az akkori vezetők, szerkesztők) szerepe különösen figyelemre méltó, hiszen ők feltámasztották az elhallgattatott zeneszerzőt, ennek következtében még ma is felcsendül egy-egy ismertebb nóta. A rádióval folytatott levelezése egy vaskos dossziét kitölt, amit eddig senki nem láthatott, ismerhetett meg a Pécs-Baranya évszázadai konferenciáig.

VÁAMOS ESZTER

A pécsi strandok erkölcsi a két háború között

A magyarországi fürdő kultúra gyökerei egészen messzire nyúlnak vissza, hiszen gyógyulási célból sokan mártóztak meg a különböző gyógyvizekben, illetve népszerűségnek örvendtek a testedzésben fontos szerepet betöltő uszodák. A mai értelemben vett strand a két háború között alakult ki. A 19. századi fürdőélet és a 20. századi strand között alapvető különbséget a modernitás hozta el, amelynek egyik következménye lett az egyén testhez való viszonyának megváltozása.

A vizsgált korszakot megelőzően ugyanis kiemelten hangsúlyos volt a teljes test elrejtése a fürdés során a polgári rétegek számára. A fürdőruhák, különösen a nőknél, az egész testet elfedték. Az első világháború előtti nőmozgalmak, valamint táncművészek viszont újradefiniálták a női testet, ennek következményei leglátványosabban a fürdő kultúrában mutatkoztak meg. Már az 1910-es években a nők elkezdtek a férfiak úszótrikóját viselni, egy évtizeddel később már harisnyát sem hordtak. 1933-ban pedig megjelent a kétrészes fürdőruha. A férfiak úszóruházata szintén zsugorodott a korszakban, bár kevésbé feltűnő módon.

A viselet mellett továbbá változott a testideál. A 20. század első felében a karcsú és sportos alkat számított szépnek. Az emberek a hétköznapi életben egy megfelelő szabású ruhával valamelyest el tudták takarni testi hibáikat, de az új fürdőruhák, amelyek igencsak tapadtak, már a maguk valójában mutatták meg az egyént.

Mivel a modern kiépített strandokon férfiak és nők együtt fürödtek, emiatt sokszor került viták keretében a strand erkölcsi megítélése. A katolikus egyház különösen rosszalóan tekintett az új szabadidős elfoglaltságra, országszerte – köztük Pécsen is – tiltakoztak a strandok ellen. Mivel a városoknak jelentős kiadást jelentett a strandok megépítése, amelyek a szezonban hatalmas bevételt hoztak, emiatt csupán kompromisszumos megoldások születtek.

Jelen előadás azt vizsgálja, hogy a két háború közötti pécsi strandokat (Balokány és Hullám) miként ítélték meg a korszakban, illetve hogy milyen megoldásokkal próbálták meg megvédeni a pécsi erkölcsöket a fenntartók.

VÉGH FERENC

A Zrínyi család birtokai a történeti Baranya megyében

A Zrínyi / Zrinski család a kora újkorban köztudottan jelentős uradalmakkal rendelkezett Horvátországban, Szlavóniában, illetve a Muraközben. Kevésbé ismert ugyanakkor, hogy a Drávától északra is jelentős fekvősegeket bírtak. Claus Heinrich Gattermann – főként a visszafoglaló háborúk (1683-1699) alatt keletkezett kamarai forrásokon alapuló – kutatásai szerint Baranya megyében a Zrínyiek 129 települést és pusztát mondhattak magukénak, ezáltal ők voltak a megye legnagyobb birtokosai. Jóval megelőzték a „csak” félszáz települést bíró Draskovichokat és mindössze egy-két tucat lakott vagy lakatlan faluval rendelkező egyházi testületeket. A Zrínyiek emellett adózásra bírtak több, a Drávától délre fekvő települést is, amelyek többsége a középkorban Baranyához tartozott. A Zrínyiek birtoklása azért is figyelmet érdemel, mivel a grófi család a késő középkorban még nem rendelkezett fekvősegekkel a megyében, birtokszerzésük így kizárólag a török korra datálódik.

Előadásunk során Zrínyi Péter (1621-1671) és unokaöccse, Zrínyi Ádám (1662-1691) életében készült urbáriumok vizsgálatával rekonstruáljuk és lokalizáljuk a család 17. századi birtokállományát, ami jóval kiterjedtebb volt az eddig feltételezettnél. Bemutatjuk birtokszerzésük folyamatát, de választ kívánunk adni arra a lényegi kérdésre is, hogy a Zrínyiek voltaképpen milyen jogcímen adóztatták az általuk bírt baranyai településeket

WÉBER ADRIENN

„Mert hát múzeumunk valójában csak akkor él, ha gyökerei a társadalomból táplálkoznak”

A Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület megalakulása, működésének első tíz éve (1906–1916) és társadalmi beágyazottsága

Az 19. század második felében kiteljesedő egyesületi mozgalom Pécsen és Baranyában is számos, társasági, gazdasági, politikai, a kulturális-népművelő egyesület, közhasznú és segélyező egyesület, szakmai önképző kör, sportkör és egyéb egyesület alakult.

Az előadás az 1901-ben, kifejezetten a pécsi múzeum megvalósulásának, céljainak elősegítésére, a budapesti szakmai körök közbenjárásával megalakult Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület korai éveivel foglalkozik. Vizsgálja a tevékenységét meglehetősen későn, 1906-ban megkezdő múzeumegyesület alapszabályait, felépítését, tagságát, az egyesület működésén keresztül pedig áttekinti közművelődési, régészeti tevékenységét, ismerteti szaklapját, azaz a szerveződés társadalmi beágyazottságához, szerepvállalásához szolgál adatokkal.

Hogy a helyi társadalom miként fogadta az egyesületet, arra a taglétszám alakulásából, a tagság társadalmi összetételéből, regionális megoszlásából, illetve az egyesület működésének sajtóvisszhangjából lehet következtetéseket levonni. Nem utólagos szempont az egyesület hatékony fellépése tekintetében a tagok által biztosított anyagi keret alakulása sem. Kiemelendő, hogy a szervezet milyen konkrét esetekben lépett kapcsolatba a múzeummal, mily módon támogatta azt.

Miután az egyesület iratanyaga jelenleg nem fellelhető, emiatt a kutatás alapvető forrását az egyesület szakfolyóirata és a korabeli sajtó képezi.

Bár kijelenthető, hogy a múzeumügy Baranyában a századfordulón nem volt a társadalmat összekovácsoló tényező, nem tudott tartós támogatásra szert tenni, de múzeumegyesületünk működésének első tíz évében egyértelműen komoly támaszát képezte az induló, helyét kereső Pécsi Városi Múzeumnak, akár népszerűsítésére, akár állományának közművelődési célú bemutatására, akár a rendszeresen megjelenő, nagy példányszámban megjelenő szaklapjára, akár régészeti, gyűjtői tevékenységére gondolunk.

Mit mesél a *Molnárok Lapja* a baranyai malomiparról?

A *Molnárok Lapja* 1904 és 1938 között működött, hetente megjelenő szaklap volt, melyet postán kézbesítettek előfizetőik számára. A szerkesztőségében megtalálhatóak voltak a korszak legnagyobb malomipari tudósai, szakemberei. Szerzői pedig tudományág szerint írtak a megfelelő rovatba. A cikkek között mindig megtalálható volt a malomipar aktuálpolitikára vonatkozó reakciója, a malmok jogi ügyei, a legfrissebb fejlesztések, eredmények és a gabonapiac heti forgalma is. A szaklap nagyon magas színvonalát az adta, hogy olyan szakemberek írták, akik a tématerületükön belül országosan és világviszonylatban is elismertek voltak. Kutatásaik és fejlesztéseik eredményei által a magyar malomipar gyors elméleti és technikai fejlődésre tett szert, melyek előre mozdították gazdasági lehetőségeit és azok kiaknázását. Magát a szaklap forrásanyagát körülbelül 35 ezer oldal alkotja.

Előadásomban bemutatom a baranyai molnárok szövetségi tevékenységét a *Molnárok Lapja* (1904-1938) szakfolyóirat forrásbázisa alapján a 20. század első évtizedétől a lap megszűnéséig. Végig követtem azokat az eseménysorokat és következményeiket, amelyek meghatározták a régió malmainak közös és üzemenkénti sorsát a megjelölt időintervallumban

Technikai információk

A járványhelyzet elhúzódása miatt a 2020 novemberére tervezett konferenciát 201 májusára halasztottuk, és online formában, csak az előadók részvételével rendezzük meg. Az érdeklődők a könyvtár honlapján, illetve facebook-csatornáján (www.csgyk.hu, www.facebook.com/baralib) követhetik a rendezvény élő közvetítését.

A távoli kapcsolatot a Microsoft Teams alkalmazásával biztosítjuk. A kapcsolódáshoz szükséges linket a rendezvény előtt minden előadó e-mail címére megküldjük.

Az online rendezvények esetében mindig fontos, hogy a program lehetőleg ne csússzon a tervezetthez képest, ezért minden előadót kérünk, hogy tartsa az előadás 20 perces időkeretét. Kérdésekre, hozzászólásokra a hagyományos konferenciákhoz hasonlóan az egyes szekciók végén biztosítunk lehetőséget.

Az előadásokhoz a korábbi évekhez hasonlóan kapcsolódhat ppt-prezentáció. A technikusok munkáját megkönnyítendő kérjük, hogy a ppt-fájlokat legkésőbb az konferencia előtti hét végéig, május 14-ig küldjék meg a baranyaihelyismeret@gmail.com e-mail címre!

További kérdésekben szívesen állunk rendelkezésükre az alábbi elérhetőségeken:

- +36-72/501-690 / 28055
- baranyaihelyismeret@gmail.com

A felkészüléshez jó munkát kívánunk,
szeretettel várjuk és tisztelettel fogadjuk Önöket a konferencián!

A szervezők

Szervezők

PÉCS
TÖRTÉNETE
ALAPÍTVÁNY

A konferenciát a www.csgyk.hu , illetve a www.facebook.com/baralib honlapon
élőben közvetítjük.

További információ:
baranyaihelyismeret@gmail.com,
(72) 501-500 / 28055

A szervezők a programváltoztatás jogát fenntartják.